

MANZARA JANRINING SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISH BOSQICHLARI

Yoqubova Mohinur Baxromjon qizi
Namangan davlat pedagogika instituti,
Tasviriy san‘at va muhandislik grafikasi yo‘nalishi
3-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada manzara janrining shakllanishi va rivojlanish bosqichlari tarixiy hamda nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida qadimgi davrlardan boshlab zamonaviy tasviriy san‘atgacha bo‘lgan jarayonda manzara janrining tutgan o‘rni, uning badiiy xususiyatlari va taraqqiyot yo‘nalishlari yoritib beriladi. Shuningdek, turli davrlarda rassomlarning tabiatni tasvirlash uslublari, kompozitsion yechimlari hamda estetik qarashlari o‘rganiladi. Maqolada manzara janrining mustaqil janr sifatida shakllanishi, uning realistik, romantik va zamonaviy yo‘nalishlarda rivojlanishi asoslab berilgan. Bundan tashqari, o‘zbek tasviriy san‘atida manzara janrining o‘ziga xos jihatlari va milliy an‘analar bilan uyg‘unligi tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari tasviriy san‘atni o‘qitishda va yosh rassomlarning estetik tafakkurini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so‘zlar: manzara janri, peyzaj, tasviriy san‘at, tabiat tasviri, kompozitsiya, rangtasvir, perspektiva, san‘at tarixi, badiiy ifoda, realizm, romantizm, impressionizm, zamonaviy san‘at, o‘zbek tasviriy san‘ati, estetik tarbiya.

Tasviriy san‘at insoniyat madaniy merosining muhim tarkibiy qismi bo‘lib, u orqali jamiyatning estetik qarashlari, dunyo haqidagi tasavvurlari hamda ma‘naviy qadriyatlari ifodalanadi. San‘atning asosiy yo‘nalishlaridan biri hisoblangan manzara janri tabiatni badiiy talqin etish orqali inson va atrof-muhit o‘rtasidagi uyg‘unlikni aks ettiradi. Ushbu janr rassomning tabiatga bo‘lgan munosabati, ichki kechinmalari hamda estetik didini namoyon etishda muhim vosita hisoblanadi.

Manzara janri uzoq tarixiy rivojlanish yo‘lini bosib o‘tgan bo‘lib, dastlabki bosqichlarda u mustaqil janr sifatida emas, balki boshqa janrlar tarkibida fon vazifasini bajargan. Vaqt o‘tishi bilan insonning tabiatga bo‘lgan qiziqishi ortib borib, uni alohida badiiy obyekt sifatida tasvirlashga ehtiyoj tug‘ildi. Natijada manzara janri shakllanib, turli tarixiy davrlar davomida o‘ziga xos badiiy xususiyatlar bilan boyib bordi.

Bugungi kunda manzara janri nafaqat tasviriy san‘atning muhim yo‘nalishi, balki yosh avlodni estetik ruhda tarbiyalashda ham samarali vosita sifatida xizmat

qilmoqda. Ayniqsa, o‘zbek tasviriy san’atida tabiat manzaralarini milliy ruh va an’analar asosida tasvirlash alohida ahamiyat kasb etadi.

Mazkur maqolaning maqsadi — manzara janrining shakllanishi va rivojlanish bosqichlarini tahlil qilish, uning tarixiy taraqqiyotini yoritish hamda zamonaviy tasviriy san’atdagi o‘rnini aniqlashdan iborat.

Manzara janrining dastlabki shakllanishi qadimgi davrlarga borib taqaladi. Dastlabki tasviriy san’at namunalari — qadimgi Misr, Yunon va Rim madaniyatida tabiat unsurlari ko‘proq fon sifatida tasvirlangan. Bu davrda manzara mustaqil janr sifatida shakllanmagan bo‘lib, asosan inson faoliyati yoki diniy sahnalarni to‘ldiruvchi element vazifasini bajargan. Qadimgi san’atda tabiatning tasviri shartli va ramziy xarakterga ega bo‘lib, unda realistik ifodadan ko‘ra ma’naviy va diniy mazmun ustuvorlik qilgan. Masalan, devoriy rasmlar va haykaltaroshlik asarlarida daraxtlar, tog‘lar va suv manbalari umumlashtirilgan holda aks ettirilgan.

Shunga qaramay, aynan shu davrlar manzara janrining keyingi rivoji uchun asos bo‘lib xizmat qilgan. Tabiatni tasvirlashga bo‘lgan dastlabki urinishlar keyinchalik ushbu janrning mustaqil yo‘nalish sifatida shakllanishiga zamin yaratdi.

Manzara janrining o‘rta asrlar davridagi rivojlanishi. O‘rta asrlar davrida diniy san’at ustun bo‘lib, manzara faqat sahnani bezash yoki fon sifatida ishlatilgan. Bu davrda realistik manzara tasviri kam uchrab, tasvirlar ramziy va dekorativ xarakterga ega bo‘lgan. Shu bilan birga, tabiiy muhitni kuzatish orqali olingan tafsilotlar rassomlarning badiiy mahoratini oshirishga yordam bergan.

Renessans davrida inson va tabiatga e’tibor kuchayib, manzara tasvirining mustaqil janr sifatida shakllanishi boshlanadi. Rassomlar perspektiva, yorug‘lik va rang bilan ishlashni rivojlantirib, tabiatni iloji boricha realistik ko‘rsatishga harakat qilgan. Masalan, Leonardo da Vinchi va Albrecht Dürer asarlarida tabiat detallarini kuzatish orqali uning badiiy ifodasini yaratish maqsad qilingan.

XVII–XVIII asrlarda manzara janri Evropa san’atida mustaqil yo‘nalish sifatida shakllana boshladi. Aynan shu davrda rassomlar tabiatni fon sifatida emas, balki alohida badiiy mavzu sifatida tasvirlashga e’tibor qaratadilar. Gollandiya san’ati ushbu rivojlanishda markaziy rol o‘ynadi. Gollandiyalik rassomlar Jacob van Ruysdael, Jan van Goyen, Meindert Hobbema kabi ijodkorlar tabiiy va shahar manzaralarini batafsil va realistik tarzda tasvirlab, manzarani mustaqil janr sifatida mustahkamlashdi.

Fransiyada ham manzara janri ayni paytda rivojlanadi. Fransuz rassomlari Claude Lorrain va Nicolas Poussin tomonidan idealizatsiyalangan peyzajlar yaratiladi. Ular manzarani nafaqat tabiatni aks ettirish vositasi sifatida, balki estetik va dramatik ruhni ifodalash vositasi sifatida ishlatadilar. Bu davrda klassik

kompozitsiya tamoyillari – muvozanat, simmetriya va perspektiva – manzara asarlarida keng qo‘llanila boshlaydi.

Shuningdek, XVII–XVIII asrlarda manzara janri aristokratik va shahar elitasining didiga mos ravishda rivojlanadi. Bog‘lar, saroy atrofidagi tabiiy hududlar va shahar ko‘chalari rassomlar tomonidan badiiy tasvir sifatida ishlatiladi. Shu tariqa manzara janri nafaqat san‘at asari, balki madaniyat va jamiyatning estetik qarashlarini aks ettiruvchi vositaga aylanadi.

Bu davrda Evropa manzara san‘ati keyingi asrlarda romantizm va impresionizmga zamin yaratadi, rassomlarga tabiatni o‘z hissiyotlari va tasavvurlari orqali ifodalash imkonini beradi.

XX asrda manzara janri turli uslublar: abstrakt, ekspressionizm, modernizm orqali yangicha talqin qilinadi. Rassomlar tabiatni o‘z hissiyotlari, ichki kechinmalari va badiiy qarashlari orqali tasvirlaydi. Zamonaviy davrda raqamli san‘at vositalari ham manzara janriga kirib, yangi texnologiyalar yordamida tabiatni badiiy tarzda ifodalash imkoniyatini beradi.

O‘zbek tasviriy san‘atida manzara janri milliy ranglar, tabiiy go‘zallik va xalqning turmush tarzi bilan uzviy bog‘liq holda shakllangan. Bu janrda rassomlar O‘zbekistonning boy va rang-barang tabiati — tog‘lar, vodiylar, cho‘llar hamda tarixiy shaharlar manzarasini o‘ziga xos badiiy talqinda aks ettirganlar.

XX asr boshlaridan boshlab o‘zbek tasviriy san‘atida manzara janri faol rivojlana boshladi. Bu jarayonda O‘rol Tansiqboyev alohida o‘rin egallaydi. Uning asarlarida O‘zbekiston tabiati yorqin ranglar, umumlashtirilgan shakllar va milliy ruh bilan tasvirlangan. Rassom tog‘ manzaralari va qishloq hayotini katta mahorat bilan ifodalagan. Shuningdek, Nikolay Karaxan ijodida ham manzara janri muhim o‘rin tutadi. U O‘zbekistonning tabiiy manzaralarini impressionistik ruhda, yorug‘lik va rang uyg‘unligi orqali aks ettirgan. Uning ishlari orqali tabiatning o‘zgaruvchan holatlari va fasllar go‘zalligi ifodalangan. Bundan tashqari, Ural Tansiqboyev bilan bir qatorda Chingiz Ahmarov kabi rassomlar ham o‘z asarlarida manzara elementlaridan keng foydalanganlar. Ularning ijodida dekorativlik va milliy bezak unsurlari bilan uyg‘unlashgan manzaralar uchraydi.

O‘zbek manzara san‘atining yana bir muhim jihati — bu milliy me‘moriy obidalar bilan uyg‘un tasvirlardir. Samarqand, Buxoro va Xiva kabi tarixiy shaharlarga bag‘ishlangan asarlarda nafaqat tabiat, balki madaniy meros ham aks ettiriladi. Bu esa manzara janrining mazmunini yanada boyitadi.

Zamonaviy o‘zbek rassomlari esa manzara janrini yangi uslublar asosida rivojlantirib, unda abstraktlik, ramziylik va individual badiiy qarashlarni namoyon etmoqdalar. Shu orqali manzara janri bugungi kunda ham dolzarbligini saqlab qolmoqda va yangi badiiy talqinlar bilan boyib bormoqda.

Xulosa qilib aytganda, manzara janri nafaqat tabiatni tasvirlash vositasi, balki insonning ichki dunyosi, estetik qarashlari va atrof-muhitga bo‘lgan munosabatini ifodalovchi muhim badiiy yo‘nalish hisoblanadi. Uni o‘rganish va rivojlantirish tasviriy san’atni chuqur anglash hamda yosh avlodning estetik tafakkurini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Komoldinov, S. J. O. (2026). The pedagogical significance of composition in pencil drawing lessons. *European Journal of Economic Dynamics and Policy*, 2(1), 21-24.
2. Komoldinov, S. J. O. G. L., & Isaboyeva, M. I. Q. (2026). Manzara janrini o‘rgatishda rangtasvir texnikalarining metodik qo‘llanilishi. *Science and Education*, 7(2), 344-349.
3. Jomoldin o‘g‘li, K. S. SCIENCE, RESEARCH AND DEVELOPMENT.
4. Komoldinov, S. (2023, December). Qalamtasvir mashg‘ulotlarida kompozitsiyaning ahamiyati. In *INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE on the topic: “Priority areas for ensuring the continuity of fine art education: problems and solutions”* (Vol. 1, No. 01).
5. Rakhimov, K. (2023). The place of graphics in the fine arts. *Solution of social problems in management and economy*, 2(2), 5-8.
6. Rakhimov, K. (2023). THE ROLE OF PORTRAIT ARTISTS IN FINE ARTS. *Models and methods in modern science*, 2(2), 13-19.
7. Rakhimov, H. U. (2023). ANALYZING THE PROFESSIONAL QUALITIES OF FUTURE FINE ARTS TEACHERS BASED ON ART STUDIES. *Экономика и социум*, (1-1 (104)), 50-53.
8. Pulatov, D. S., & Kh, R. U. (2019). On fine arts and its varieties. *Вестник магистратуры*, (4-4 (91)), 89-90.
9. ogli Rakhimov, H. U. AJMR. *AJMR*.
10. Oripov, B. B. (2025). Ideals of the third renaissance and their artistic expression in the fine art of Uzbekistan. *Academic Journal of Science, Technology and Education*, 1(8), 28-32.
11. Oripov, B. B. (2025, December). INCREASING THE SCIENTIFIC COMPONENT OF THE ART OF POTTERY IN STUDENTS. In *International Conference Platform* (No. 6, pp. 134-137).
12. Oripov, B. B. (2025). The connection of fine arts to biological science. *Science and Education*, 6(12), 621-626.
13. BADIRJANOVICH, O. (2020). THE ROLE OF CERAMICS IN PROFESSIONAL TRAINING OF YOUNG PEOPLE IN THE MODERN EDUCATION SYSTEM. *THE AMERICAN JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE AND EDUCATION INNOVATIONS Учредители: The USA Journals*, 2(9), 447-451.
14. Oripov, B. (2025). O‘QUVCHILARNING RUHIYATINI SHAKLLANTIRISHDA VA TARBIYALASHDA, XALQ AMALIY SAN’ATINING O‘RNI. *Universal xalqaro ilmiy jurnal*, 2, 4-3.
15. Oripov, B. N. (2008). Tasviriy san’at ta’limida didaktika.
16. Oripov, B. N. (2006). Fine art and its teaching methodology. *Tashkent-2005." SCIENCE-INTELLIGENCE*.
17. Oripov, B. (2004). Jahon san’ati tarixi. 3 qismli.

18. Oripov, B. (2004). San'at tarixidan qisqacha izohli lug'at.
19. Yuldashev, J. (2024). BO ‘LAJAK TARIX O ‘QITUVCHILARINI TAYYORLASH JARAYONIGA AKSIOLOGIK YONDASHUVNI JORIY ETISHNING METODIK XUSUSIYATLARI. Farg'ona davlat universiteti, (5), 6-6.
20. Yuldashev, J. (2024). BO‘LAJAK TARIX O‘QITUVCHILARIDA AKSIOLOGIK POZITSIYANI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI. " ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ АКМЕОЛОГИЯ" международный научно-методический журнал, 1(9).
21. Yuldashev, J. BO ‘LAJAK TARIX O ‘QITUVCHILARINING AKSIOLOGIK POZITSIYASINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI. DENE TÁRBIYASÍ HÁM SPORT, 251.
22. Ogli, Y. J. A. The Content of the Introduction of the Development of the Axiological Approach in Future History Teachers. JournalNX, 10(10), 34-38.
23. Yuldashev, J. (2024). DEVELOPING THE AXIOLOGICAL POSITION OF FUTURE HISTORY TEACHERS–AS AN IMPORTANT DIRECTION OF HISTORY EDUCATION. Академические исследования в современной науке, 3(50), 33-36.
24. Abdurakhimovich, Y. J. (2024, December). THE MAIN CRITERIA FOR DEVELOPING A SYSTEM OF VALUES IN THE TRAINING OF FUTURE HISTORY TEACHERS. In International Conference on Economics, Finance, Banking and Management (pp. 201-205).
25. Abdurakhimovich, Y. J. (2024, December). THE MAIN CRITERIA FOR DEVELOPING A SYSTEM OF VALUES IN THE TRAINING OF FUTURE HISTORY TEACHERS. In International Conference on Economics, Finance, Banking and Management (pp. 201-205).
26. Yuldashev, J. (2024). DEVELOPING THE AXIOLOGICAL POSITION OF FUTURE HISTORY TEACHERS–AS AN IMPORTANT DIRECTION OF HISTORY EDUCATION. Академические исследования в современной науке, 3(50), 33-36.
27. Ogli, Y. J. A. The Content of the Introduction of the Development of the Axiological Approach in Future History Teachers. JournalNX, 10(10), 34-38.
28. Abdurakhimovich, Y. J. (2024, December). THE MAIN CRITERIA FOR DEVELOPING A SYSTEM OF VALUES IN THE TRAINING OF FUTURE HISTORY TEACHERS. In International Conference on Economics, Finance, Banking and Management (pp. 201-205).
29. Yuldashev, J. (2024). DEVELOPING THE AXIOLOGICAL POSITION OF FUTURE HISTORY TEACHERS–AS AN IMPORTANT DIRECTION OF HISTORY EDUCATION. Академические исследования в современной науке, 3(50), 33-36.
30. Ogli, Y. J. A. The Content of the Introduction of the Development of the Axiological Approach in Future History Teachers. JournalNX, 10(10), 34-38.
31. Yuldashev, J. (2024). BO‘LAJAK TARIX O‘QITUVCHILARIDA AKSIOLOGIK POZITSIYANI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI. " ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ АКМЕОЛОГИЯ" международный научно-методический журнал, 1(9).
32. Odilboyeva, U. Z. (2025, December). The scientific and pedagogical influence of teacher cognition theory on method selection in the educational process. International Conference Platform, 6, 152–157.

33. Odilboyeva, U. Z. Q. (2026). O ‘ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA TERMINLAR HOSIL BO ‘LISHINING QIYOSIY TAHLILI. *Mahalliy va xalqaro konferensiyalar platformasi*, (1), 32-36.
34. Odilboyeva, U. Z. (2026, January). THE DEVELOPMENT OF AUTOPEdagogICAL COMPETENCE IN STUDENTS DURING ENGLISH LANGUAGE EDUCATION. In *Claritas Conference Platform* (No. 1, pp. 90-93).
35. Yunusov, G. O. (2026). TALABA-YOSHLAR MA’NAVIYATINI YUKSALTIRISHDA XALQ FOLKLOR SAN’ATINING O ‘RNI. *Mahalliy va xalqaro konferensiyalar platformasi*, (3), 58-62.
36. Rakhimov, H. U. (2026, January). THE SIGNIFICANCE OF AUTOPEdagogICAL COMPETENCE IN VISUAL ARTS EDUCATION. In *Claritas Conference Platform* (No. 1, pp. 30-34).
37. Umarjon ogli, H. R. (2021). Technologies for improving composition and drawing skills based on the rules of composition. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 9(12), 765–767.